
DUURZAAM PLANTAARDIG OP WERELDSCHAAL

GIDS VOOR INTERNATIONAAL KETENBEHEER IN DE EIWITTRANSITIE

13 OKTOBER 2022

TEKST EN PUBLICATIE: IUCN NL

Deel I: Verantwoorde plantaardige ketens: wat, hoe en waarom?

Deel II: Analyse van 16 internationale plantaardige ketens in de eiwittransitie

Je vindt de tekst en individuele factsheets (ook) op onze website:

<https://www.iucn.nl/publicatie/gids-eiwittransitie-internationale-ketens>

@ IUCN NL 2022. Duurzaam plantaardig op wereldschaal. Gids voor internationaal ketenbeheer in de eiwittransitie/ Sustainable plant-based worldwide. Guide for value chain management in the protein transition. Amsterdam: IUCN NL

De gids is geschreven en gepubliceerd door IUCN NL. De ketenanalyses zijn gedaan door AidEnvironment met gebruik van bestaande bronnen, en met aanvullingen in het geval van Europese en non GM soja door Donau Soja en de European Soy Monitor. Feedback op opzet en/of eerdere tekst van deze gids door WWF-NL, Feedback Europe, ProVeg, Schouten Europe en Alpro.

(Foto's cover: Kolibri-OGphoto Getty Images Signature, Cashew-Olovedog Getty images, Handen-Karamel Pixabay)

Inhoudsopgave

Deel I: Verantwoorde plantaardige ketens: wat, hoe en waarom?	3
1. Korte ketens – snel klaar? Introductie	3
2. Genezen of voorkomen?	5
3. Verantwoorde ketens: de minimum ingrediënten	6
4. Wegwijs door de labeljungle	7
5. De belangrijkste ketens, herkomst en risico's: hoe te beheren.	9
6. Eerste hulp aan landschappen	11
7. Enkele lopende voorbeelden van inkoopbeleid en initiatieven.	12
Deel II Analyse van 16 ketens belangrijk in de vega(n) sector	14

Deel I: Verantwoorde plantaardige ketens: wat, hoe en waarom?

1. Korte ketens – snel klaar? Introductie

We houden het kort. Niet alleen de ketens waar we het over hebben, maar ook deze gids, want het doel is vooral: doen. Met de eiwittransitie willen we naar een betere balans tussen de consumptie en productie van dierlijk en plantaardig eiwit, namelijk 40% dierlijk en 60% plantaardig. En als IUCN NL voegen we daar expliciet en vrijwel in elk gesprek aan toe: duurzaam geproduceerd, overal ter wereld.

Want duurzaam, betekent dat alleen grondstoffen van dicht bij huis? Niet vanzelfsprekend. Deze gids heeft een internationaal perspectief, omdat we weten dat vele plantaardige ketens hun oorsprong in landen ver weg hebben, waar mensen *ook* eerlijke arbeidsomstandigheden willen, de bodem en omgang met chemicaliën aandacht nodig heeft en de bossen en andere natuur gespaard moeten worden.

Kikkererwten zonder kinderarbeid

Klimaat, biodiversiteit, maar ook menselijkheid: zij zijn overal belangrijk, en internationale handel kan beslist ook een rol spelen hierin. Juist ook in de productie en handel van plantaardige alternatieven voor dierlijke eiwitproducten willen we zorg dragen voor de planeet en haar bewoners door te kiezen voor gecontroleerd verantwoorde teelt, waar ook vandaan.

Kikkererwten zonder kinderarbeid, soja zonder natuurverlies, amandelen zonder wateruitputting, en cashewnoten zonder vervuiling zijn slechts enkele voorbeelden. In deze gids behandelen we 16 ketens. Dit zijn niet allemaal eiwitrijke ketens (zoals kokos), maar wel ingrediënten die in vegetarische producten een rol spelen om ze niet alleen eiwitrijk, maar ook divers, aantrekkelijk en smakelijk te maken.

Vanuit een vogelvlucht is plantaardige consumptie duurzamer op wereldschaal door een – in vele gevallen – efficiënter landgebruik, minder water- en energiegebruik of een lager stikstofoverschot. Wereldwijd is de productie van dierlijk eiwit verantwoordelijk voor meer dan de helft van de broeikasgasuitstoot door voedsel, in Nederland is dat zelfs driekwart. Bovendien is 80% van de wereldwijde landbouwgrond bestemd voor vlees- en zuivelproductie, inclusief voederproductie¹.

Dit betekent stevige concurrentie om land met natuurbescherming en voedsellandbouw voor directe menselijke consumptie. Het kan en moet minder. Hoe efficiënt de voederconversie van sommige dieren, zoals kip en vis ook is, de directe route is meestal niet te verslaan.

Balans tussen dierlijke en plantaardige eiwitten

Qua efficiënt landgebruik zijn er zeker uitzonderingen. Zo kan vooral vee op natte graslanden of in juist hele droge gebieden gebruikmaken van wat er groeit. Ook kunnen landbouwhuisdieren uitstekende restverwerkers zijn van plantaardige productie en kunnen zij akkerbouwgrond door begrazing en mest vitaler en vruchtbaarder houden, bijvoorbeeld door middel van afwisseling tussen begrazing en beplanting².

¹ IPCC (2021) Climate Change, the physical science basis; EAT Lancet (2019) The Planetary Health Diet; WNF (2021) Eetplan voor de Planeet; Feedback EU (2021) Minder vlees en zuivel.

² <https://www.wur.nl/en/article/producing-food-and-saving-the-earth.htm>

Het gaat bij de eiwittransitie daarom juist om een goede *balans* tussen dierlijke en plantaardige eiwitten, zowel in productie als consumptie. Het internationale klimaatpanel IPCC³ en EAT Lancet⁴, maar ook ons eigen Voedingscentrum en de Schijf van Vijf erkennen het allemaal: compleet veganistisch is niet noodzakelijk, minder dierlijk eiwit wel. Eiwitconsumptie in Nederland mag sowieso ook wel iets minder. Plantaardige producten kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan 'deze voedseltransitie, maar dan wel duurzaam geproduceerd, wereldwijd.

Samen met een grote groep maatschappelijke organisaties in Nederland (PlantTheFutureNL) en met bedrijven zoals verenigd in de Green Protein Alliance⁵ hopen we van 60:40 (dierlijk: plantaardig) naar 40:60 te gaan. Een stap verder dan de Nederlandse overheid, die de verhouding 50:50 als doelstelling voor 2030 heeft.

Verantwoorde productie in elke keten

Waar het in *deze* gids om gaat is dat in *elke* keten verantwoorde productie nodig is. We merken dat dit voor sommigen in de vega(n) sector nog minder vanzelfsprekend is: veganistisch is toch beter voor de planeet? De voorbeelden in paragraaf vijf en de factsheets in het tweede deel van deze gids laten zien dat duurzame productie voor de planeet en haar bewoners lang nog niet overal het geval is.

Voorkomen van schade is beter dan genezen, zeker als we de eiwittransitie richting (veel) meer plantaardig willen opschalen.

Meer inzetten op Nederlandse en Europese productie is zeker nuttig. Maar deze aanpak heeft letterlijk grenzen. Weggaan uit andere landen of ketens is vaak niet nodig, en is ook in lang niet alle gevallen beter. Duurzaam handelen, dat willen we wel, overall, onze veranderkracht juist inzetten daar waar het nodig is. Zodat wereldwijd mensen en gebieden profiteren van de eiwittransitie. Ook in, bijvoorbeeld, India, Peru, Bolivia, Vietnam, Oekraïne, China, Senegal en Ivoorkust. Met lokale, regionale, maar ook internationale markten waar boeren, bedrijven en consumenten van kunnen profiteren, voor een eerlijke prijs en onder duurzame omstandigheden.

Deze gids biedt inzicht in de belangrijkste ingrediënten om een keten verantwoord te kunnen noemen. We presenteren de risico's van 16 belangrijke (vaak) eiwitrijke internationale plantaardige ketens die we in veganistische producten terugzien, en bespreken de manieren om deze risico's te beheersen.

³ <https://www.wur.nl/nl/nieuws/onmiddellijke-versnelling-mondiale-klimaatactie-nodig-om-doel-15-graden-nog-te-kunnen-halen.htm>

⁴ <https://eatforum.org/eat-lancet-commission/the-planetary-health-diet-and-you/>

⁵ <https://greenproteinalliance.nl/strategie/>

2. Genezen of voorkomen?

Is het nodig dat iedere MKB-er of supermarkt inkoper nagaat waar precies alle ingrediënten vandaan komen, er zelf heen reist en de mensen en lokale omstandigheden kent? Nee: bedrijven moeten kunnen vertrouwen op een aantal goede controleurs, wat in de biologische sector al heel lang een breed geaccepteerd gegeven is. Dat geldt ook voor andersoortige (eisen aan) ketens, en daar gaan we over adviseren. Van een aantal ketens weten we nu al vrij veel, waardoor we vanaf de eerste stap risico's kunnen controleren en beheersen. We hoeven daardoor niet 16 keer opnieuw het wiel uit te vinden.

Stappen in zorgvuldigheid: *due diligence*

Een goed bedrijfsbeleid mitigeert natuurlijk wel actief de risico's voor alle ketens waarmee gewerkt wordt, ook de ketens die minder bekend zijn. Heel kort daarom de stappen van gepaste zorgvuldigheid of '*due diligence*':

- 1) Integreer maatschappelijk verantwoord ondernemen in je bedrijf;
- 2) identificeer en beoordeel negatieve gevolgen;
- 3) stop, voorkom en beperk negatieve gevolgen;
- 4) volg de invoering en de resultaten;
- 5) communiceer hoe je de risico's aanpakt;
- 6) zorg voor herstelmaatregelen of werk hieraan mee indien nodig.

Zie de [website van RVO](#) voor deze algemene aanpak van gepaste zorgvuldigheid⁶. Om dat te kunnen doen is transparantie in de keten ook belangrijk: waar komen je ingrediënten vandaan? Helaas is een *due diligence* proces in de praktijk vaak nog vooral schandaal gedreven. Heeft een NGO er een rapport over geschreven en je naam en het product van je bedrijf bekritiseerd, een klant of bank je erop gewezen of stond er een nieuwsbericht in de krant? Zo'n schandaal willen we liefst voor zijn.

Voorkomen – op alle aspecten van duurzaamheid – is veel beter dan genezen. Niet alleen het voorkomen van schade aan mens en natuur, maar ook voorkomen van reputatie en financiële schade aan je bedrijf en aan de reputatie van de vega(n) sector.

Door een voorbeeld te stellen met jouw verantwoorde inkoop en duurzaamheidsmaatregelen in teeltgebieden of verwerking, kun je er ook voor kiezen om de keten actief te verbeteren.

Wie of wat kan helpen bij het actief voorkomen en mitigeren van risico's, en wat zijn de ingrediënten voor verantwoord beheer van ketens? Dit behandelen we in de volgende paragraaf.

⁶ <https://www.rvo.nl/blogs/op-weg-naar-duurzaam-ondernemen-due-diligence-6-stappen>

3. Verantwoorde ketens: de minimum ingrediënten

We gebruiken hier de term verantwoorde – in plaats van duurzame – ketens omdat het soms om complexe productiesystemen gaat, die een vergaande agro-ecologische benadering nodig hebben om ze volledig duurzaam te maken. We moeten er in elk geval voor zorgen dat internationale plantaardige ketens, vaak ketens die de eiwittransitie *wel*/smakelijk, divers en aantrekkelijk maken, zo snel mogelijk aan een aantal *minimum eisen* voldoen. En verdergaan dan dat waar we kunnen.

Vijf minimumeisen

Het uitsluiten van ontbossing en omzetting van natuurgebieden in landbouwgrond is in een heel belangrijke eis. Op dit moment meer dan ooit, door klimaat verandering en het verlies van belangrijke natuur. Daarnaast is het van groot belang om het risico op misbruik van arbeid en landrechtenschendingen (ook vaak bij ontbossing) uit te sluiten. Zo is er nog een aantal risico's waarnaar gekeken moet worden bij de productie van plantaardige ingrediënten.

Minimum eisen zijn niet vrijblijvend en daarom zetten we ze graag – enigszins versimpeld in 5 punten- op een rijtje:

1. **Voldoen aan de lokale wet.** Dit klinkt logisch, maar is ingewikkeld, gebeurt in veel gevallen niet vanzelfsprekend en gecontroleerd worden.
2. **Verantwoorde omgang met natuur.** Dat er voor de productie niet ontbost of natuur verdwenen is lijkt logisch, maar ook dit moet je *echt* laten controleren. Staat het in de eisen van het contract en wordt dit goed gecontroleerd? In sommige gevallen staat er alleen dat 'hoogwaardige natuur' of 'High Conservation Value Areas' moeten worden gespaard. Dit heeft wel prioriteit, maar het bepalen van deze gebieden vereist een goede lokale analyse, wat (bijvoorbeeld door hoge kosten) niet altijd gebeurt. "Geen conversie van natuurlijke ecosystemen" is een heldere eis.
3. **Verantwoorde landbouwpraktijken** waar de bodem, lucht, water en het klimaat niet onder lijden. Dit betekent bijvoorbeeld geen of een verantwoorde omgang met chemicaliën en een goed beheer van bodem, water en afval.. Staat het in de eisen?
4. **Eerlijke arbeidsomstandigheden.** Hier zijn allerlei regels voor, waarbij de ene duurzaamheidsstandaard verder gaat dan de andere. Een actueel aandachtspunt is een leefbaar loon (*living wage*): verdient een werknemer of boer(in) genoeg om van rond te komen? Dit is vaak (nog) geen onderdeel van duurzaamheidsstandaarden, waardoor je er alert op moet zijn als dit in het betreffende land een probleem kan zijn.
5. **Respectvolle omgang met omwonenden.** Worden de rechten van de omwonenden niet geschonden? Is hun land niet op illegale wijze ingenomen en lijden ze niet onder het gebruik van pesticiden? Dat zijn belangrijke vragen. Maar stel bijvoorbeeld ook de vraag of er een klachtenmechanisme is om zich te melden als ze ervaren dat het misgaat met de duurzaamheid op een plantage.

De [RSB](#) standaard voor biomaterialen is een voorbeeld van hoe stevig eisen kunnen zijn. We raden je aan hier meer over te lezen, zeker als je keten in arme of kwetsbare gebieden begint⁷. Maar er zijn ook andere standaarden die al meer worden toegepast.

Robuuste duurzaamheidsstandaarden zoals verenigd onder de [ISEAL](#) Alliantie hebben stevige eisen op bovenstaande vijf basisthema's. Bovendien *controleren* ze deze in de meeste gevallen op een onafhankelijke en kwalitatief goede manier, wat kan omdat er ook daarvoor duidelijke criteria zijn. In een internationale omgeving is dit niet altijd eenvoudig, maar dit begint bij de voorwaarden. Een wegwijzer.

⁷ https://rsb.org/wp-content/uploads/2020/06/RSB-STD-01-001_Principles_and_Criteria-DIGITAL.pdf

4. Wegwijs door de labeljungle

Kun je keurmerken of duurzaamheidsstandaarden vertrouwen? Welke en waarom?

Je hoort in publieke opinie soms kritiek op certificering. Het kan fundamentele problemen zoals niet-duurzaam landgebruik in sojalanden of sociale onrechtvaardigheid in palmolie landen niet oplossen, daar is veel meer voor nodig. Echter, een stevige duurzaamheidsstandaard *controleert* als het goed is wel onafhankelijk op deze fundamentele kwesties, i.i.g. op plantage niveau, en *communiceert* zo deze boodschap aan producenten ook in landen waar goed landbeheer schaars is.

Duurzaamheidsstandaarden zijn geen oplossing op zichzelf, maar een richtlijn voor productcriteria, en ook een controle-instrument voor diezelfde criteria in de gereedschapskist van duurzaam bedrijfsbeleid. De sterkste standaarden komen voort uit inbreng van meerdere stakeholders en stevige onderhandelingen tussen ngo's, producenten en bedrijven. Er zitten vaak kosten aan, voor boer en afnemer, en het is terecht om (zeker kleine) boeren voor de extra duurzaamheidsinspanningen te belonen.

Voor wie alternatieven voor dierlijke eiwitten produceert of promoot, en op deze manier qua voetafdruk meehelpt aan oplossen van structurele klimaatproblemen, is een controle door een duurzaamheidsstandaard soms de *missing link* om te weten of je *ook* goed zit met de (andere) sociale- en milieueisen in je ketens. Helaas is daar nog veel onduidelijkheid over, zowel bij het brede publiek als bij de ketenspelers zelf.

Kwaliteit van standaarden

Wat maakt de kwaliteit van een duurzaamheidsstandaard en wat heb je hiervoor nodig?

ISEAL, een platform voor kwaliteit waar standaarden zoals Fairtrade International en Rainforest Alliance lid van zijn, spreekt zich uit over optimale eisen aan duurzaamheidsstandaarden⁸. Wie een kwalitatief stevige standaard wil inzetten checkt eerst deze website en de duurzaamheidsstandaarden die aan de ISEAL normen voldoen.

Bij ISEAL is helaas geen biologische standaard te vinden, terwijl biologisch in de vega(n) sector juist zo bekend is. Biologische standaarden hebben hun eigen samenwerkingsverbanden en zelfs een op Europees niveau vastgelegde norm, maar hebben meestal geen integrale sociale- en milieueisen zoals ISEAL dat vraagt. Het goed controleren van biologische standaarden is breed geaccepteerd; dit zou ook moeten gelden voor andere aspecten van duurzaamheid.

Voor de Nederlandse consument – overigens ook nuttig voor producenten- adviseert Milieucentraal over voedingskeurmerken, en ze scheiden daarin kaf en koren. Zij leggen bv goed uit wat biologisch inhoudt en wat niet. Biologische standaarden – primair gericht op gezondheid van consument en bodem – hebben hun eigen kwaliteitscontroles met verreikende eisen aan bijvoorbeeld bodembeheer en het gebruik van chemicaliën⁹. Maar vanuit ons internationaal perspectief van duurzame handel voldoen ze zeker niet op bv sociaal vlak, of qua eisen m.b.t. ontbossing.

⁸ www.isealalliance.org

⁹ Milieucentraal, <https://keurmerkenwijzer.nl/keurmerken/eu-biologisch-groente-en-fruit/>
<https://keurmerkenwijzer.nl/keurmerken/eu-biologisch-koffie-thee-en-chocolade/>

Een voorbeeld van een standaard die nuttig is op het gebied van bodembeheer en chemicaliën is EU Biologisch (EU Organic)¹⁰, maar deze besteedt geen enkele aandacht aan ontbossing, mensenrechten of arbeidsrechten. Dat is voor veel van de door ons onderzochte internationale ketens volstrekt onvoldoende. Het EKO-keurmerk vraagt voor sommige ketens (voor deze gids alleen voor de cashewnotenketen) een aanvullende sociale audit.

Combinaties van bestaande standaarden

Ons advies voor de meeste van de besproken ketens is: zorg voor een stevige standaard controle op milieu *en* sociaal vlak. En wil je biologisch: maak dan combinaties. Bv bijvoorbeeld het EKO-keurmerk of EU Biologisch en Rainforest Alliance¹¹ of Fairtrade.

Deze combinaties zijn nuttig voor veel van de besproken ketens, omdat ze veel sociale risico's met zich meebrengen, maar ook andere milieurisico's dan bodemgebruik en de gevolgen van chemicaliën, zoals ontbossing en het vrijkomen van andere giftige stoffen. Zo vraagt Fairtrade boeren om natuur en milieu te beheren, maar heeft natuurlijk ook sociale eisen. Hun notenstandaard voor kleine producenten vraagt bijvoorbeeld om beschermende kleding voor werknemers die cashewnoten pellen en stelt eisen aan de prijzen en wijze van betaling van notenproducenten¹². Ook hebben ze specifieke eisen voor kokosnoten, olijven en sojateelt voor menselijke consumptie¹³. We gaan hier in paragraaf vijf verder op in.

Controles en adviezen voor verbetering

Aan de hand van audits (controlerende veldbezoeken) wordt bij een kwaliteitslabel de praktijk van teelt en verwerking getoetst. Daarna kunnen tijdgebonden eisen voor verbetering volgen. Deze zijn bindend voor certificering, maar eisen en adviezen kunnen ook een traject voor verbetering initiëren in gebieden of bij producenten die (nog) niet klaar zijn om gecertificeerd te worden. Participatie van kleine boeren, boerinnen en ondernemers vraagt namelijk vaak om extra aandacht en steun. Hiervoor heeft Rainforest Alliance speciale trainingen en processen om boeren wegwijs te maken en de kans geven om stapsgewijs te verbeteren¹⁴.

Soms gaat er wat mis in de controle op certificering, zoals in de complexe palmolieketen. Het is belangrijk om te beseffen dat certificering een instrument is dat deel uitmaakt deel van je beleid waarvan je *zelf* eindverantwoordelijk bent. Zo kun je als je veel uit bepaalde landschappen haalt extra controles laten uitvoeren op de grootste risico's, bijvoorbeeld op het gebied van arbeid of natuurbeheer. Hier komen we later in deze gids op terug.

In geval van gebruik van een lokale, niet internationaal erkende standaard in een project of keten is het van belang deze met internationaal geaccepteerde kwaliteitslabels te vergelijken. Je kunt een extra lokale risico analyse (laten) uitvoeren om te zien of verbetering van de lokale standaard of extra controle op risico's in veld en fabriek nodig is¹⁵.

Het internationale milieukeurmerk On the Way to Planet Proof is ook in Nederland in opmars en wordt in diverse Europese landen toegepast. Het is gebaseerd op het eerdere Milieukeur en heeft alleen natuur- en milieucriteria, en dus geen eisen op het gebied van mensen- land - arbeidsrechten. On the Way to Planet Proof voorziet in criteria voor energie en klimaat, gewasbescherming, invloed op biodiversiteit, bodemkwaliteit, bemesting, water en materialen en

¹⁰ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2021/12/23/nieuwe-europese-bio-verordening>, in NL gecontroleerd door SKAL

¹¹ <https://www.rainforest-alliance.org/commodity/nuts/>

¹² https://files.fairtrade.net/standards/Nuts_SPO_EN.pdf, pg 5.

¹³ https://files.fairtrade.net/standards/OilseedsAndOleaginousFruit_SPO_EN.pdf

¹⁴ Rainforest Alliance Learning Network: <https://learn.ra.org/>

afval. Deze standaard heeft opvallend sterke criteria op het gebied van energie en klimaat. Aan de andere kant zijn de 'keuzemaatregelen' voor de invloed op biodiversiteit interessant maar wel erg vrijblijvend ¹⁶. Die flexibiliteit heeft voordelen, maar het is misschien toch verfrissend op te merken dat dit keurmerk van de boer 5% oppervlak aan natuur en landschapselementen eist (plus enkele keuze-elementen), waar van een Braziliaanse sojaboer volgens de lokale wet, afhankelijk van het ecosysteem waar hij/zij werkt, 20 tot 80% bosbedekking wordt gevraagd.

Kunnen we, ook in Europa, niet *veel*/meer doen voor de biodiversiteit, ook in plantaardig ketenbeheer?

5. De belangrijkste ketens, herkomst en risico's: hoe te beheren.

Voor deze gids hebben we zestienplantaardige ketens die belangrijk zijn voor de eiwittransitie laten doorlichten. De factsheets in deel twee van de gids Hieronder geven we vast een aantal voorbeelden.

Aandachtspunten per keten in een *nutshell*

Voor de productie van **kidneybonen en witte bonen** zien we stevige ontbossingsrisico's in vijf landen: Brazilië, Myanmar, Democratische Republiek Congo, Mozambique en India. Bij de productie van **amandeldrinks** is het belangrijk om alert te zijn op wateruitputting en een risico op groeiend gebruik van chemicaliën in de amandelteelt, onder andere de Verenigde Staten en Spanje. Zo ook op de bijbehorende gezondheidsrisico's voor werknemers en (oa) bijenpopulaties.

Gezondheidsrisico's zijn ook een belangrijk aandachtspunt in de **cashewnotenketen**. Dit is een belangrijke keten in Nederland, waarbij veel cashewnoten uit Viet Nam komen. Cashewappels en -schillen bevatten een giftige stof die water en bodem kan vervuilen, maar ook ernstige gezondheidsklachten bij werknemers kan veroorzaken, zoals huid- oog- en ademhalingsproblemen. Dit betekent dat kaas op basis van cashewnoten niet per definitie – of op alle aspecten beter is voor mens of milieu dan kaas gemaakt van koeienmelk als je dit soort risico's niet uit de keten haalt!

Bij de productie van **hazelnoten** is er risico op misbruik van migrantenarbeid en kinderarbeid met blootstelling aan zware arbeid en chemicaliën in Turkije. **Linzen of kikkererwten** uit bijvoorbeeld India of Turkije? Ook in deze ketens is het belangrijk om alert te zijn op arbeidsrechten en kinderarbeid. In de **kokosketen** treffen we potentiële corruptie of arbeidsveiligheidsrisico's in onder andere de Filippijnen, maar ook ontbossing in het recente verleden.

Aandacht voor minder zichtbare groepen

Gender en leeftijdsaspecten zijn belangrijke aandachtspunten in arbeidsomstandigheden: lopen vrouwen en kinderen extra risico? Vaak is dit het geval, door minder zichtbaarheid, minder formele arbeidscontracten, hogere kwetsbaarheid voor geweld en een gebrek aan beschermende kleding bij chemicaliëngebruik.

¹⁶ <https://www.planetproof.eu/zakelijk/certificeren/plantaardig/>

We kunnen het belang van een stevige betrokkenheid bij en controle op sociale en natuur- en milieurisico's niet genoeg benadrukken. Kies voor verdere ketenanalyses waar mogelijk en eventueel voor combinaties van kwaliteitssystemen die zowel het sociale als natuur- en milieuspectrum aan risico's afdekken.

Er zijn ook nog heel veel blinde vlekken in de ketens. We weten het gewoon deels nog niet. Deel dus je aanvullende kennis als je die hebt.

Risico's bij opschaling: een breed perspectief

Opschaling van productieketens creëert vaak indirecte effecten. Dit hebben we gezien in de soja- en palmolie opschaling, waarbij ontbossing verdroging heeft veroorzaakt en waarbij landrechtenconflicten plaatsvinden. Maar hoe zit dit met kleinere ketens?

Quinoa is een ander voorbeeld van een keten waarbij opschaling tot problemen leidde. Peruaanse en Boliviaanse boeren gingen over op monocultuur, waardoor ze afhankelijk werden van dit gewas, bodemuitputting een probleem werd en deze boeren problemen kregen met lamaboeren die graslanden nodig hebben.

Ben je daar als inkoper verantwoordelijk voor? Niet direct, maar een breder perspectief helpt. Het is juist de *opschaling* van de productie van veganistische producten die we in gedachten hebben als we op keten en op landschapsrisico's wijzen. Een goede voorbereiding is het halve werk. Het mooie is wel dat je in veel gevallen ook een positieve invloed kunt hebben ter plekke, door jouw betrokkenheid en keuzes. Zo begon Max Havelaar koffie ook. Een paar goede voorbeelden vind je straks in paragraaf zeven.

Ondersteuning vanuit afnemers is vaak nodig om de transitie naar meer duurzaam voor elkaar te krijgen, en het is niet terecht dat boeren en leveranciers *alleen* voor de kosten opdraaien. Consumenten hierin meenemen kan het begrip voor de eventueel hogere kosten van gecontroleerd duurzame teelt vergroten, en kan hen inzicht geven in hoe dit ten goede kan komen aan de natuur, boeren en transitieprocessen.

Gewoon doen of daarnaast werken aan een positieve 'storytelling'? We horen het graag.

6. Eerste hulp aan landschappen

IUCN NL steunt al decennia lokale natuurbeschermingsorganisaties in tropische landen. Wij zijn verbonden, om redenen van biodiversiteit *en* solidariteit, met het werk van deze mensen. Ze vragen onder andere steun om te investeren in natuurbescherming en goed beheer in kwetsbare landschappen en in natuurvriendelijke productiewijzen, zowel voor lokale, regionale als globale markten.

Volgens internationale verantwoorde standaarden inkopen kan zeker bijdragen aan het uitsluiten van natuurvernietiging. Bovendien laat het zien dat er steun is voor verantwoorde productie. Maar er is *meer* nodig om de natuur in risicosectoren en –gebieden te beschermen.

Landschapsplanning: schaal en corridors

Eerder hebben we het belang van een goede controle op de wet in de productiestreek besproken. Andere stappen ter plaatse die belangrijk zijn voor een duurzame productie: het maken van een goede planning van landgebruik, inclusief de schaal van productie, , en investeren in natuur die bijdraagt aan het verbinden van beschermde gebieden, ook wel ‘corridors’ genoemd. Deze corridors zorgen ervoor dieren voedsel kunnen zoeken en zich voort kunnen planten, en houden de biodiversiteit in de natuur rondom de landbouwgebieden vitaal. Dit moet goed onderzocht en gepland worden: een plukje groen hier of daar is vaak niet levensvatbaar.

Oplossingen voor natuurbehoud

Wie veel inkoop uit een bepaalde streek doet er daarom goed aan contact te maken met lokale natuurorganisaties en boeren. Je kunt daar de vraag stellen of er iets extra’s gedaan worden voor de natuur en wat jij als koper daaraan bij kan dragen. Hier is geen blauwdruk voor – elke situatie en elk gebied is anders.

In sojagebieden wordt geëxperimenteerd met betalingen voor ecosysteemdiensten en aantrekkelijke leningen voor boeren die niet ontbossen wanneer dit volgens de lokale wet wel mag. Een andere oplossing is het investeren in aankoop van cruciale natuur – bijvoorbeeld een corridor – en dat in beheer laten geven van een betrouwbare lokale natuurorganisatie¹⁷.

Landaankoop is soms een ultiem redmiddel als het sparen van belangrijke natuur via de markt of lokale lobby niet kan. Het creëren van corridors gebeurt echter nog te weinig in productielandschappen, waar het *juist* hard nodig is. Bovendien zijn dit relatief kleine projecten, met een grote impact – mits goed opgezet en uitgevoerd. Klimaatfinanciering daarentegen vraagt vaak om heel grootschalige projecten, dit niet passen bij de kleine teelt binnen de plantaardige eiwitketens. De link tussen financiering en lokale projecten leggen vraagt maatwerk¹⁸.

Andere belangrijke lokale zaken: agrodiversiteit, landgebruiksefficiëntie en toegevoegde economische waarde.

Diversiteit van landbouw is belangrijk voor risicospreiding voor de boer(in), en dit geldt ook voor genetische diversiteit in landbouwgewassen (de variatie binnen gewassen). In klimaatgevoelige gebieden, waarvan er steeds meer zijn, is het aan te raden uit vele variaties van gewassen te putten. Komt regen vroeg of laat, of helemaal niet, of zijn er onverwachte plagen en ziektes? De

¹⁷ IUCN NL beheert en landaankoopfonds dat op deze wijze werkt.

¹⁸ Als IUCN NL kunnen we over een aantal van dit soort zaken adviseren, van het gebruik van standaarden, tot landaankoop, tot klimaatfinanciering, en anders verwijzen we door naar leden of andere organisaties

ene variëteit van een bonensoort kan hier beter tegen dan de andere. Ook hier kun je als afnemer of inkoper aan bijdragen: stimuleer agrodiversiteit in je lokale betrokkenheid bij de teelt als je de mogelijkheid hebt.

Een andere mogelijkheid is het landgebruik optimaliseren en zoveel mogelijk economische waarde toevoegen aan lokale ontwikkeling. Kan er bijvoorbeeld lokaal al veel worden verwerkt en verdiend, met gangbare of nieuwe technieken, in plaats van alleen ruwe grondstoffen te exporteren?

Waar willen we heen? Duurzaam geproduceerde korte ketens met veel toegevoegde maatschappelijke en economische waarde, optimaal land- en grondstoffengebruik en weinig verlies van energie en water¹⁹. Ook in andere landen zijn er technische en economische kansen voor lokale productie, in plaats van het aanleveren van ruwe grondstoffen. Duurzame tofu van zelfstandige boeren uit (zeg) Bolivia op je menu in 2030 en met een eerlijke prijs? Dit is nog een *hele* verre brug, die niet voor elke ondernemer mogelijk zal zijn, maar wel belangrijk voor de toekomst – ook daar.

Wat is er nu al wel mogelijk, in jouw bedrijfspraktijk, voor boeren dichtbij *en* veraf? We horen graag hoe jij als lezer deze gids ziet.

7. Enkele lopende voorbeelden van inkoopbeleid en initiatieven.

We noemden al een aantal duurzaamheidsstandaarden en combinaties ervan, maar hoe passen die in bedrijfsbeleid? En wat voor andere stappen worden er gezet?

Soja in vegan productie

Soja, voor het overgrote deel bestemd voor veevoer, is onder andere bekend geworden door de risico's op ontbossing en conversie van ecosystemen, die je ook in onze factsheet terugziet. Daar worden nu maatregelen tegen getroffen, al is dit zeker nog niet voldoende; een van de redenen om de keten aan Europese wetgeving tegen ontbossing en illegale plantages te onderwerpen. Afronding van deze wetgeving wordt verwacht najaar 2022. Deze wet geldt dan ook voor niet-genetisch gemodificeerde sojateelt voor menselijke consumptie, voor zover dit onder soja 'handelscodes' valt²⁰.

Voor soja voor menselijke consumptie vraagt men andere eigenschappen dan voor veevoer. Wat gebeurt er nu al aan risicobeheersing voor soja in veganistische sector? Belangrijkste winningsgebieden voor non-GM-soja voor menselijke consumptie zijn Europa, (bijvoorbeeld Frankrijk maar ook Servië), de Verenigde Staten, Canada en China. Sommige producenten van op soja gebaseerde vegan producten willen geen soja die uit Brazilië komt (door ontbossingsrisico) of China (door risico op arbeidsrechtenschending).

Ook worden duurzaamheidsstandaarden gebruikt om zulke risico's te mitigeren. Voorbeelden van wat wij hebben gezien: Viverra koopt non-GM-soja, stimuleert Europese teelt en steunt

¹⁹ Waar we in deze eerste versie van de gids nog niet aan toekomen is de aspecten van eiwitwinning en verwerking, zoals extractie of raffinage.

²⁰ Over de soja factsheet en de achterliggende methoden: zie bijlage of neem contact met ons op.

daarnaast RTRS met certificering in Latijns-Amerika. Alpro certificeert haar soja met ProTerra, Garden Gourmet en Ojah (gedeeltelijk) met Donau Soja. LikeMeat gebruikt biologische soja. Schouten Europe koopt non-GM-soja van diverse origine, maar niet uit Latijns-Amerika. Wel geeft dit bedrijf voor zijn volledige soja-voetafdruk steun aan verantwoorde sojaproductie in Latijns-Amerika volgens de normen van RTRS. Ook hebben ze een breder *due diligence*-beleid onder andere met betrekking tot kinderarbeid en is zij bezig haar eiwitbronnen te diversifiëren.

We verwijzen terug naar paragraaf vier en vijf voor onze reflectie op het verantwoord gebruik van duurzaamheidsstandaarden in relatie tot bedrijfsbrede *due diligence*.

Andere ketens uitgelicht

Amandelen. De factsheet in onze gids wijst onder andere op problemen van watergebruik en op niet duurzaam gebruik van bijen in de amandelteelt. Alpro's amandelnoten komen uit de mediterrane regio en zijn hoofdzakelijk het product van niet-geïrrigeerde landbouw. Sinds 2018 bestuderen ze samen met het WWF de planetaire grenzen van de teelt van amandelnoten²¹. Alpro probeert met lokale natuurorganisaties en amandelboeren maatregelen te implementeren voor meer biodiversiteit (bijvoorbeeld in de planten, vijvers en heggen in de boomgaarden) en stelt waterdoelstellingen in amandelboomgaarden.

Cashew- en andere noten. De noten zitten vol met nuttige ingrediënten voor de eiwittransitie, maar de productie hiervan zitten soms ook vol risico's. Voorbeelden zijn arbeidsrechtenschending of giftige stoffen die vrijkomen bij verwerking van cashewnoten.

Het Sustainable Nut Initiative is een platform dat ketenspelers samenbrengt die stapsgewijs aan verduurzaming van de notensector willen werken, beginnend met transparantie en traceerbaarheid in de complexe cashew keten en een risico-gebaseerde benadering²².

Johnny Cashew heeft een andere aanpak. Dit bedrijf laat de cashewnoten direct in Tanzania verwerken en haalt de Aziatische tussenverwerkers uit de keten. Dat scheelt transportkilometers en voegt economische waarde toe in Afrika. Zij kopen en verkopen de hele noot, dus ook de losse stukjes die anders mogelijk goedkoop op de markt moeten worden gedumpt. Ook compenseert het bedrijf de nog resterende CO₂ uitstoot, helpt lokaal met herbebossing en zoekt naar toepassingen van de restproducten van de cashew. Boeren krijgen via Lidl Fairtrade prijzen en premies en er wordt toegewerkt naar een *living wage*. Werknemers krijgen cf Fairtrade en eigen eisen van het bedrijf ruimte, licht, en brillen, handschoenen en ventilatie i.v.m. de giftige stoffen²³.

²¹ Enige jaren oud, maar voor idee van onderzoek: <https://www.metabolic.nl/publication/alpro-setting-science-based-targets-for-nature/>. NB, IUCN NL was betrokken bij de eerste stappen.

²² Het bestuur bestaat onder andere uit Intersnack, Olam en Nut2. ComCashew en IDH zijn adviseurs, FairMatch Support het secretariaat. <https://www.sustainablenutinitiative.com/tools-and-solutions/>

²³ Lees meer op de website van [Johnny Cashew](#).

Kidneybonen. Onze gids wijst op ontbossings- en andere risico's in de kidneybonenteelt. Hoewel we in deze gids ons richten op het verbeteren van *internationale* ketens, kun je ook Nederlandse boeren op een nieuw spoor zetten en daarmee bijdragen aan meer lokale teelt en verdienmodellen. Zo heeft HAK na een succesvolle proef besloten al haar grote rode kidneybonen voor potten en stazakken uit Nederland te gaan halen. De eerste lichting kreeg On the Way to PlanetProof certificering (zie paragraaf vier). Deze stap sluit aan bij de 'Bean Deal', een green deal die in juli dit jaar werd gesloten tussen het Ministerie van Landbouw,

Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) en 56 samenwerkingspartners, om Nederland meer zelfvoorzienend te maken in eiwitrijke gewassen.

Meer weten? Wij ook.

We noemen er maar een paar en weten *zeker* niet alles wat er aan initiatieven gebeurt. Breng en houd ons op de hoogte! In de volgende versie van deze gids zul je hopelijk meer initiatieven vinden en voorbeelden zien van robuust bedrijfsbeleid op natuur-, milieu- en sociale aspecten.

Is er nog geen ervaring met het verduurzamen van de ketens waar jij in werkt? Of wil je er zelf verder induiken? Dan kun je zelf op onderzoek gaan, iemand benaderen of inhuren en/of zelf de omstandigheden helpen creëren om verantwoord te (laten) produceren. In heel veel gevallen is extra onderzoek en het kiezen voor een goede standaard nodig, en daarnaast het contact maken met organisaties in het landschap waar je het ingrediënt vandaan haalt.

We hopen dat deze gids en de 16 sheets die je hierna aantreft je hebben geïnspireerd, maar we geven ook graag advies. Houd ons op de hoogte, want deze gids gaat een vervolg krijgen. Met een internationale blik *en* met het oog op de toekomst. Misschien kunnen we zelfs samenwerken voor een nieuwe stap.

- Schrijf voor feedback, suggesties en aanvullingen naar:
Heleen.vandenhomborgh@iucn.nl

In het volgende deel / op de website vind je een overzichtssheet en factsheets per keten plus een korte uitleg van de methodologie. We bespreken (in het engels) amandelen, cashewnoten, kokos, kikkererwten, koeienbonen, droge bonen (oa kidney en witte bonen), fababeans, hazelnoten, linzen, haver, palm olie, erwten, quinoa, soja, tapioca en tarwe.

- Je vindt de tekst en individuele factsheets op onze website:
<https://www.iucn.nl/publicatie/gids-eiwittransitie-internationale-ketens>

Deel II Analyse van 16 ketens belangrijk in de vega(n) sector

